

Özel Yetenekli Çocuklar: Erken Tanı, Gelişimsel Özellikler ve Eğitsel Destek Üzerine Bir Derleme

Selçuk Türkmenoğlu¹, Çağla Türkmenoğlu²

DOI 10.5281/zenodo.18812963

Özet

Özel yetenekli çocuklar, bilişsel, akademik, sanatsal veya liderlik alanlarında akranlarına kıyasla belirgin biçimde ileri düzeyde performans sergileyen bireylerdir. Bu çocukların potansiyellerinin tam olarak ortaya çıkarılabilmesi, erken tanı süreçlerinin etkin biçimde yürütülmesi ve bireysel farklılıklara duyarlı eğitim yaklaşımlarının benimsenmesiyle mümkündür. Ancak özel yetenekli çocuklar yalnızca yüksek akademik başarılarıyla değil, aynı zamanda duygusal ve sosyal gelişim özellikleriyle de dikkat çekmektedir. Bu çalışma, özel yetenekli çocuklara ilişkin ulusal ve uluslararası literatürü inceleyen nitel bir derleme niteliğindedir. Çalışmada özel yetenekliliğin kuramsal temelleri, gelişimsel özellikleri, tanılama süreçleri ve eğitimde uygulanan etkili destek yaklaşımları bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmıştır. İncelenen çalışmalar, standart eğitim programlarının özel yetenekli çocukların öğrenme hızına ve derinlik ihtiyacına çoğu zaman yeterince yanıt veremediğini, bu durumun akademik sıkılma ve motivasyon kaybına yol açabildiğini göstermektedir. Bulgular, özel yetenekli çocukların yalnızca yüksek akademik performans gösteren bireyler olarak değil, bilişsel, duygusal ve sosyal açıdan özel eğitim gereksinimleri olan bir grup olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu derleme, özel yetenekliliğe yönelik farkındalığın artırılmasına ve daha etkili, bütüncül eğitim yaklaşımlarının geliştirilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: üstün yetenekli çocuklar, erken teşhis, farklılaştırılmış öğretim, üstün yetenek, eğitim.

Children with Special Talents: A Review on Early Diagnosis, Developmental Characteristics and Educational Support

Abstract

Gifted children are individuals who demonstrate significantly advanced performance compared to their peers in cognitive, academic, artistic, or leadership domains. The full realization of their potential depends on effective early identification processes and on the implementation of educational approaches sensitive to individual differences. However, gifted children cannot be defined solely by their high academic achievement; they also display distinctive emotional and social characteristics that require careful consideration. This study is a qualitative review of the national and international literature on gifted children. Within this framework, the theoretical foundations of giftedness, developmental characteristics, identification processes, and effective educational support strategies are examined holistically. The reviewed studies indicate that standard educational programs often fail to adequately address the pace and depth of learning required by gifted children, leading to academic boredom and decreased motivation. The findings emphasize that gifted children should be regarded not only as high-performing individuals but also as a group with specific educational needs in cognitive, emotional, and social domains. This review aims to increase awareness of giftedness and to develop more effective and comprehensive educational approaches.

Keywords: gifted children, early identification, differentiated instruction, giftedness, education.

¹ Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, selcukturk80@gmail.com

² Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, cagla_ertem@hotmail.com

Giriş

Çocuk gelişimi, bireyler arasında belirgin farklılıkların ortaya çıktığı, çok yönlü ve sürekli değişen bir süreçtir. Her çocuk kendine özgü bir gelişim örüntüsü sergilerken, bazı çocuklar bilişsel işlevler, öğrenme hızları, yaratıcılık düzeyleri ve problem çözme becerileri açısından akranlarının belirgin biçimde önüne geçebilmektedir. Bu grup çocuklar alanyazında “özel yetenekli” veya “üstün yetenekli” olarak adlandırılmaktadır (Gagne, 2003).

Özel yeteneklilik kavramı geçmişte çoğunlukla zekâ puanları üzerinden tanımlanmış ve sınırlı ölçütlerle değerlendirilmiştir. Günümüzde ise bu bakış açısının yerini, özel yetenekliliği çok boyutlu ve gelişimsel bir olgu olarak ele alan yeni yaklaşımlar almıştır. Renzulli (2005), özel yetenekliliği yüksek yetenek düzeyi, yaratıcılık ve görev bilinci arasındaki etkileşimle açıklarken; Gagne (2003), bireyin sahip olduğu doğal yeteneklerin uygun çevresel koşullar ve eğitimsel destekler yoluyla üstün performansa dönüştüğünü vurgulamaktadır. İncelenen bu yaklaşımlar, özel yetenekliliğin durağan bir özellikten ziyade desteklenebilir bir potansiyel alanı olduğunu göstermektedir.

Bilişsel açıdan ileri düzey özellikler sergileyen özel yetenekli çocuklar, her zaman duygusal ve sosyal gelişim alanlarında aynı düzeyde uyum göstermeyebilmektedir. Yüksek duyarlılık, yoğun empati eğilimi ve belirgin adalet algısı gibi özellikler, bu çocukların eğitim ortamlarında çeşitli uyum güçlükleri yaşamalarına yol açabilmektedir (Clark, 2013; Silverman, 2013). Bu durum, özel yetenekli çocukların yalnızca akademik başarıları üzerinden değil, çok yönlü gelişim özellikleri dikkate alınarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Literatürde özel yetenekli çocuklara yönelik çalışmaların büyük ölçüde tanılama yaklaşımları, zekâ kuramları ve akademik başarı değişkenleri üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Renzulli, 2005; Gagne, 2003). Buna karşılık, kuramsal çerçeveler ile eğitsel uygulamalar arasındaki ilişkiyi bütüncül bir bakış açısıyla ele alan derleme çalışmalarının sınırlı olduğu dikkat çekmektedir (Subotnik ve ark., 2011). Türkiye bağlamında ise özel yetenekli çocukların gelişimsel özelliklerini ve eğitim gereksinimlerini sade ve anlaşılır bir dille ele alan çalışmaların yeterli olmadığı ifade edilmektedir (Sak, 2014).

Bu çalışma, özel yetenekli çocuklara ilişkin kuramsal yaklaşımlar, gelişimsel özellikler, tanılama süreçleri ve eğitsel destek modellerini bütüncül bir perspektifle ele alan nitel bir derleme çalışmasıdır. Söz konusu başlıklar, özel yetenekliliğin çok boyutlu doğasının anlaşılmasında temel belirleyiciler olması nedeniyle seçilmiştir. Kuramsal yaklaşımlar kavramın bilimsel temellerini ortaya koyarken, gelişimsel özellikler özel yetenekli çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal farklılıklarını anlamayı sağlamaktadır. Tanılama süreçleri, bu potansiyelin erken dönemde doğru biçimde belirlenmesine olanak tanırken, eğitsel destek modelleri ise belirlenen gereksinimlerin eğitim ortamlarında nasıl karşılanabileceğine yönelik uygulama çerçevesi sunmaktadır. Bu yönüyle ele alınan başlıklar, hem kuramsal bilgi birikiminin sistematik biçimde sunulmasına hem de uygulamaya dönük çıkarımlar geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Araştırmanın temel amacı ise özel yetenekliliği yalnızca akademik üstünlük bağlamında değil, gelişimsel ve eğitsel bir gereksinim alanı olarak değerlendirmek ve bu bakış açısıyla özel yetenekli çocukların çok boyutlu ihtiyaçlarına dikkat çekmektir.

Bu değerlendirme, özel yetenekliliğin yalnızca performans odaklı bir farklılık olarak değil, aynı zamanda desteklenmesi gereken gelişimsel bir özellik olarak ele alınmasına katkı

sunmakta; böylece alanyazında kuramsal bilgi ile eğitsel uygulamalar arasındaki ilişkinin daha açık biçimde kurulmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca bu yaklaşım, eğitim politikalarının, öğretim programlarının ve destek hizmetlerinin özel yetenekli çocukların bilişsel olduğu kadar duygusal ve sosyal gereksinimlerini de kapsayacak biçimde yapılandırılması gerekliliğini vurgulayarak literatüre bütüncül bir perspektif kazandırmaktadır.

Yöntem

Bu çalışma, özel yetenekli çocuklara ilişkin ulusal ve uluslararası literatür sistematik biçimde ele alındığı nitel bir derleme olarak yapılandırılmıştır. Araştırma sürecinde özel yetenekliliğin kavramsal çerçevesi, kuramsal yaklaşımları, gelişimsel özellikleri, tanılama süreçleri ve eğitsel destek uygulamalarını konu alan akademik çalışmalar incelenmiştir. İncelenen yayınlardan elde edilen veriler, tematik analiz yöntemi ile sınıflandırılmıştır (Ataman, 2012; Silverman, 2013).

Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde, özel yetenekliliğin kuramsal temelleri çalışmanın amacı ve kapsamı doğrultusunda ele alınmaktadır. Araştırma, özel yetenekli çocukların yalnızca yüksek akademik performans gösteren bireyler olarak değil, gelişimsel ve eğitsel gereksinimleri bulunan bir grup olarak değerlendirilmesi gerektiği varsayımına dayanmaktadır. Bu nedenle kuramsal çerçeve, özel yetenekliliği açıklayan modellerin yalnızca tanılayıcı yönlerini değil, aynı zamanda çocukların gelişim özelliklerini ve eğitimsel gereksinimlerini nasıl temellendirdiğini ortaya koyacak biçimde yapılandırılmıştır.

Bu bağlamda bölüm; (1) özel yetenekliliğin kavramsal dönüşümü, (2) çok boyutlu kuramsal modeller, (3) gelişimsel yaklaşımlar ve (4) kuramsal çerçevenin eğitsel yansımaları olmak üzere dört alt başlık altında ele alınmıştır. Bu yapı, çalışmanın gelişimsel özellikler, tanılama süreçleri ve eğitsel destek modelleriyle kuramsal temeller arasındaki ilişkiyi bütüncül biçimde kurmayı amaçlamaktadır.

Özel Yetenekliliğin Kavramsal Dönüşümü

Özel yeteneklilik kavramı tarihsel süreç içerisinde önemli bir dönüşüm geçirmiştir. İlk dönem yaklaşımlarda özel yeteneklilik çoğunlukla zekâ düzeyi ile ilişkilendirilmiş ve tek boyutlu ölçütlerle tanımlanmıştır. Ancak günümüzde bu yaklaşımın, özel yetenekli bireylerin potansiyelini açıklamakta yetersiz kaldığı kabul edilmektedir. Çağdaş anlayış, özel yetenekliliği çok boyutlu, gelişimsel ve çevresel etmenlerle etkileşim içinde şekillenen dinamik bir yapı olarak ele almaktadır (Subotnik ve ark., 2011).

Bu dönüşüm, özel yetenekli çocukların yalnızca ölçülebilir bilişsel performanslarıyla değil; yaratıcılık, motivasyon, duygusal özellikler ve çevresel fırsatlar bağlamında değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Böylece özel yeteneklilik, sabit bir özellikten ziyade uygun koşullar altında geliştirilebilen bir potansiyel alanı olarak tanımlanmaktadır.

Çok Boyutlu Kuramsal Modeller

Özel yetenekliliği açıklamaya yönelik çağdaş kuramlar, bireysel kapasite ile çevresel etkileşim arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır. Bu modeller, çalışmanın özel yetenekliliği gelişimsel ve eğitsel bir gereksinim alanı olarak ele alma amacını kuramsal olarak desteklemektedir.

Renzulli'nin Üç Halka Kuramı

Renzulli (2005) tarafından geliştirilen Üç Halka Kuramı, özel yetenekliliğin yalnızca yüksek bilişsel kapasiteyle açıklanamayacağını savunmaktadır. Kurama göre özel yeteneklilik; genel/özel yetenek, yaratıcılık ve görev bağlılığı olmak üzere üç bileşenin etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu model, öğrencinin içsel motivasyonunun ve yaratıcı düşünme becerilerinin eğitsel süreçlerde desteklenmesi gerektiğini vurgulayarak farklılaştırılmış öğretim uygulamalarına kuramsal temel sunmaktadır.

Gagne'nin Farklılaştırılmış Yetenek ve Üstün Performans Modeli

Gagne (2003) tarafından geliştirilen model, doğal yeteneklerin uygun çevresel ve eğitsel desteklerle üstün performansa dönüştüğünü ifade etmektedir. Bu yaklaşım, özel yetenekliliğin sabit değil, geliştirilebilir bir potansiyel olduğunu ortaya koymakta ve erken tanılama ile sistemli eğitim desteğinin önemini kuramsal düzeyde temellendirmektedir.

Gardner'in Çoklu Zekâ Kuramı

Howard Gardner tarafından geliştirilen Çoklu Zekâ Kuramı, zekânın tek ve genel bir yapıdan oluşmadığını; dilsel, mantıksal-matematiksel, görsel-uzamsal, müziksel, bedensel-kinestetik, kişilerarası, içsel ve doğa zekâsı gibi farklı alanlarda ortaya çıkabildiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, özel yetenekliliğin yalnızca akademik başarı üzerinden değerlendirilmesini sınırlayıcı bulmakta ve bireylerin farklı alanlardaki potansiyellerinin tanınması gerektiğini vurgulamaktadır (Gardner, 2011).

Bu kuram, özel yetenekli çocukların belirli alanlarda yoğunlaşan güçlü yönlerinin eğitim süreçlerinde desteklenmesi gerektiğine işaret ederek farklılaştırılmış öğretim uygulamalarına kuramsal dayanak sağlamaktadır. Ayrıca tanılama süreçlerinde yalnızca bilişsel testlere dayalı değerlendirmelerin yeterli olmayabileceğini ortaya koyması açısından çalışmanın bütüncül yaklaşımını desteklemektedir (Pfeiffer, 2015; McClain ve Pfeiffer, 2012).

Sternberg'in Üçlü Zekâ Kuramı

Robert Sternberg tarafından geliştirilen Üçlü Zekâ Kuramı, zekâyı analitik, yaratıcı ve pratik olmak üzere üç boyutta ele almaktadır. Sternberg'e göre bireylerin başarılı performans gösterebilmesi, yalnızca akademik problem çözme becerilerine değil; yeni durumlara uyum sağlayabilme ve bilgiyi gerçek yaşam bağlamlarında kullanabilme yeterliliklerine de bağlıdır (Sternberg, 1985).

Bu kuram, özel yetenekli çocukların potansiyellerinin yalnızca okul başarısı ile sınırlı değerlendirilmemesi gerektiğini savunarak eğitim ortamlarında yaratıcı düşünme ve uygulamalı problem çözme becerilerine de yer verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu

yönüyle, çalışmanın özel yetenekliliği gelişimsel ve eğitsel bir gereksinim alanı olarak ele alan yaklaşımını desteklemektedir.

Tannenbaum'un Yetenek Gelişimi Modeli

Abraham Tannenbaum tarafından geliştirilen model, üstün performansın ortaya çıkmasını beş temel etmenin etkileşimine bağlamaktadır: genel yetenek, özel yetenek, çevresel destek, rastlantısal faktörler ve bireysel özellikler. Bu yaklaşım, özel yetenekliliğin yalnızca bireyin doğuştan getirdiği kapasiteyle değil, çevresel fırsatlar ve yaşam deneyimleriyle birlikte şekillendiğini vurgulamaktadır (Tannenbaum, 2003).

Model, özellikle aile, okul ve sosyal çevrenin rolünü ön plana çıkararak özel yetenekli çocukların gelişiminde sistemli ve süreklilik gösteren eğitsel desteklerin önemini kuramsal düzeyde açıklamaktadır. Böylece çalışmanın eğitim ortamlarının düzenlenmesine yönelik vurgusuyla doğrudan örtüşmektedir.

Mönks'ün Çok Faktörlü Modeli

Franz Mönks tarafından geliştirilen Çok Faktörlü Model, Renzulli'nin üç bileşenli yapısını genişleterek aile, okul ve akran çevresini de modele dâhil etmiştir. Bu yaklaşım, özel yetenekliliğin yalnızca bireysel özelliklerle değil, sosyal çevreyle etkileşim içinde geliştiğini savunmaktadır.

Model, özel yetenekli çocukların gelişim süreçlerinde sosyal kabulün, destekleyici aile yapısının ve uygun okul ortamının belirleyici rolünü vurgulaması bakımından önem taşımaktadır. Bu yönüyle, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınan eğitim ortamları ve destek sistemleriyle kuramsal bir bağ kurmaktadır (Mönks, 2005).

Ele alınan bu kuramsal modeller birlikte değerlendirildiğinde, özel yetenekliliğin tek boyutlu bir özellik olarak ele alınamayacağı; bilişsel kapasite, yaratıcılık, motivasyon, çevresel destek ve sosyal etkileşimlerin bütüncül biçimde değerlendirilmesi gerektiği görülmektedir. Bu kuramsal çeşitlilik, çalışmanın özel yetenekliliği gelişimsel ve eğitsel bir gereksinim alanı olarak ele alınan yaklaşımını güçlendirmekte ve ilerleyen bölümlerde tartışılan tanılama, gelişimsel özellikler ve eğitsel destek modelleri için geniş bir kavramsal zemin oluşturmaktadır.

Gelişimsel Yaklaşımlar ve Asenkron Gelişim

Gelişimsel yaklaşımlar, özel yetenekliliği yaşam boyu devam eden dinamik bir süreç olarak ele almaktadır. Subotnik ve arkadaşları (2011), çocukluk döneminde ortaya çıkan potansiyelin çevresel etkileşimler yoluyla biçimlendiğini belirtmektedir. Bu durum, eğitim uygulamalarının çocuğun değişen gelişimsel ihtiyaçlarına duyarlı olmasını gerekli kılmaktadır.

Silverman (2013) ise özel yetenekli çocuklarda "asenكرون gelişim" görülebileceğini ifade etmekte; bilişsel gelişimin duygusal ve sosyal gelişimin önünde ilerleyebileceğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, çalışmanın özel yetenekli çocukların yalnızca akademik değil, duygusal ve sosyal gereksinimlerinin de ele alınması gerektiği yönündeki yaklaşımını kuramsal olarak desteklemektedir.

Kuramsal Çerçevenin Eğitsel Yansımaları

Ele alınan kuramsal modeller birlikte değerlendirildiğinde, özel yetenekli çocukların eğitiminde standart ve tek tip programların yetersiz kalabileceği görülmektedir. Kuramlar, farklılaştırılmış öğretim, zenginleştirilmiş öğrenme ortamları ve öğrencinin ilgi alanlarına dayalı uygulamaların gerekliliğini vurgulamaktadır (Renzulli, 2005; Gagne, 2003).

Bu doğrultuda kuramsal çerçeve, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınan gelişimsel özellikler, tanılama süreçleri ve eğitsel destek modelleri için kavramsal bir temel oluşturmaktadır. Böylece kuram ile uygulama arasında bütüncül bir bağ kurulmakta ve özel yetenekli çocukların eğitime yönelik önerilerin bilimsel dayanakları güçlendirilmektedir.

Bulgular ve Tartışma

Bu derleme kapsamında incelenen çalışmalar, özel yetenekli çocukların bilişsel, duygusal ve eğitsel özelliklerinin çok boyutlu bir yapı sergilediğini göstermektedir. Bulgular, bu çocukların yalnızca yüksek akademik potansiyele sahip bireyler olarak değil, aynı zamanda gelişimsel açıdan farklılaşan ve eğitsel gereksinimleri bulunan bir grup olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bölümde sunulan bulgular, çalışmanın özel yetenekliliği gelişimsel ve eğitsel bir gereksinim alanı olarak değerlendirilme amacına paralel biçimde yapılandırılmıştır. Bu doğrultuda bölüm, (1) bilişsel özellikler ve öğrenme süreçleri, (2) duygusal ve sosyal gelişim boyutu, (3) eğitim ortamları ve farklılaştırılmış öğretim uygulamaları ile (4) Türkiye bağlamındaki uygulamaların değerlendirilmesi olmak üzere dört alt başlık altında ele alınmıştır. Bu yapı, kuramsal çerçevede temellendirilen yaklaşımların literatür bulgularıyla nasıl örtüştüğünü göstermeyi ve özel yetenekli çocukların eğitime ilişkin bütüncül çıkarımlar geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Tablo 1. Özel Yetenekli Çocuklara İlişkin Bulguların Tematik Özeti

Tema	Literatürde Öne Çıkan Eğitimsel Yansımalar	
Bilişsel Özellikler	Hızlı öğrenme, ileri düzey soyut düşünme, güçlü hafıza	Hızlandırma, zenginleştirme, derinlemesine öğrenme fırsatları
Duygusal Özellikler	Yüksek hassasiyet, mükemmeliyetçilik, empati	Yoğun Rehberlik desteği, duygusal farkındalık çalışmaları
Sosyal Özellikler	Akran uyumunda adalet belirginliği	Yoğun Sosyal beceri programları, akran grupları
Eğitsel Gereksinimler	Tek tip öğretime uyum zorluğu, sıkılma	Farklılaştırılmış öğretim, proje temelli öğrenme

Not: Bu tabloda sunulan tematik sınıflamalar ve eğitimsel çıkarımlar, alanyazındaki çeşitli çalışmalardan yararlanılarak derlenmiştir (Clark, 2013; Silverman, 2013; Tomlinson, 2014; Subotnik vd., 2011).

Bu tablo, özel yetenekli çocuklara ilişkin literatürde öne çıkan bilişsel, duygusal ve sosyal özellikleri tematik olarak özetlemekte ve bu özelliklerin eğitim ortamlarına yansıyan temel gereksinim alanlarını göstermektedir. Tabloda görüldüğü üzere, özellikler ile eğitimsel yansımalar arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum, özel yetenekliliğin yalnızca bireysel bir farklılık değil, aynı zamanda eğitim ortamlarında özel düzenlemeler gerektiren gelişimsel bir özellik olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tablo, çalışmanın özel yetenekliliği gelişimsel ve eğitsel bir gereksinim alanı olarak ele alma amacını bütüncül biçimde desteklemektedir.

Bilişsel Özellikler ve Öğrenme Süreçleri

Literatürde yer alan çalışmalar, özel yetenekli çocukların hızlı öğrenme, ileri düzey soyut düşünme, güçlü hafıza ve karmaşık problem çözme becerileri sergilediğini ortaya koymaktadır (Silverman, 2013). Bu çocuklar, öğrenme süreçlerinde derinlik arayışı içinde olmakta ve yüzeysel bilgiyle yetinmemektedir. Bu durum, standart öğretim programlarının özel yetenekli çocuklar için yetersiz kalmasına yol açabilmektedir.

Renzulli'nin (2005) Üç Halka Kuramı bağlamında değerlendirildiğinde, bilişsel yeteneğin tek başına yeterli olmadığı; yaratıcılık ve motivasyonun öğrenme sürecini doğrudan etkilediği görülmektedir. İncelenen çalışmalar, öğrenme ortamlarının çocuğun ilgi alanlarına ve öğrenme hızına uygun olmaması durumunda, görev bağlılığının azalabildiğini ve akademik performansın olumsuz etkilenebildiğini göstermektedir. Bu bilişsel farklılıkların öğrenme ortamlarında nasıl somut gereksinimlere dönüştüğü Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2. Özel Yetenekli Çocukların Bilişsel Özellikleri ve Öğrenme Gereksinimleri

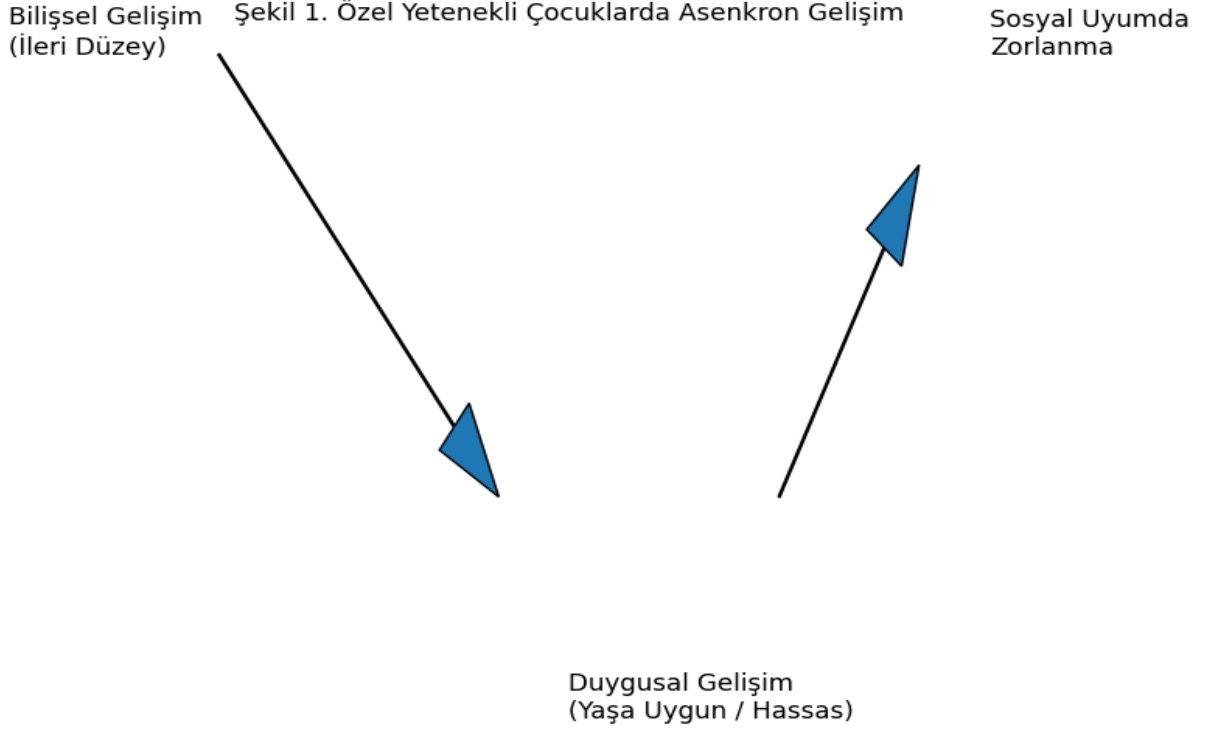
Bilişsel Özellik	Literatürde Açıklama	Eğitimsel Gereksinim
Hızlı öğrenme	Yeni bilgiyi kısa sürede kavrama	Hızlandırılmış içerik
Derinlik arayışı	Yüzeysel bilgidен tatmin olmama	Araştırma temelli görevler
Soyut düşünme	Karmaşık kavramları erken yaşta anlayabilme	Üst düzey düşünme etkinlikleri
Problem çözme becerisi	Çok adımlı ve yaratıcı çözümler üretebilme	Açık uçlu problemler

Not: Tablo, özel yetenekli çocukların bilişsel özelliklerine ilişkin literatür bulgularının sentezine dayanmaktadır (Renzulli, 2005; Silverman, 2013; Sternberg, 1985).

Tablo 2, özel yetenekli çocukların bilişsel özellikleri ile bu özelliklerin öğrenme süreçlerinde doğurduğu eğitimsel gereksinimler arasındaki ilişkiyi bütüncül biçimde ortaya koymaktadır. Tabloda sunulan eşleştirmeler, bilişsel kapasitenin tek başına yeterli olmadığını; uygun öğretim düzenlemeleri yapılmadığında bu potansiyelin yeterince gelişemeyebileceğini göstermektedir. Bu durum, özel yetenekli çocukların eğitiminde içerik hızlandırmasının yanı sıra derinleştirme ve üst düzey düşünme becerilerini destekleyen uygulamaların gerekliliğini ortaya koyarak çalışmanın eğitsel gereksinim vurgusunu güçlendirmektedir.

Duygusal ve Sosyal Gelişim Boyutu

Bulgular, özel yetenekli çocukların duygusal gelişim açısından da bazı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Yüksek hassasiyet, yoğun empati, güçlü adalet duygusu ve mükemmeliyetçilik eğilimleri bu çocuklarda sıkça rapor edilen özellikler arasındadır (Clark, 2013). Silverman (2013), bu durumu “asen kron gelişim” kavramı ile açıklamaktadır. Bu durum Şekil 1’de şematik olarak gösterilmiştir. Bilişsel gelişimin, duygusal ve sosyal gelişimin önünde ilerleyebileceğini vurgulamaktadır.

Bu diyagram, özel yetenekli çocuklarda bilişsel gelişimin çoğu zaman yaş düzeyinin üzerinde seyrederken, duygusal ve sosyal gelişimin aynı hızda ilerlemeyebileceğini göstermektedir. Literatürde “asen kron gelişim” olarak tanımlanan bu durum, çocuğun ileri düzey düşünme becerilerine sahip olmasına rağmen duygusal hassasiyet, yaşa uygun sosyal beceriler veya akran ilişkilerinde uyum güçlükleri yaşayabilmesine yol açabilmektedir. Bu gelişimsel farklılık, özel yetenekli çocukların eğitim süreçlerinde yalnızca akademik değil, duygusal ve sosyal gereksinimlerinin de dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır (Saranlı, 2017).

Bu bağlamda, özel yetenekli çocukların sosyal ilişkilerde zaman zaman uyum güçlükleri yaşayabildiği ve akranlarıyla ortak ilgi alanları bulmakta zorlanabildiği belirtilmektedir. Uygun rehberlik ve psikososyal destek sağlanmadığında, bu durum içe kapanma, kaygı ve düşük benlik algısı gibi sorunlara yol açabilmektedir (Sak, 2014). Bu bulgular, özel yetenekli çocukların eğitim süreçlerinde duygusal ve sosyal boyutların göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir. Şekil 1’de gösterilen bu gelişimsel eşitsizlik, özel yetenekli çocukların eğitim süreçlerinde yalnızca akademik performansa odaklanmanın yetersiz kalabileceğini

göstermektedir. Bu nedenle, duygusal düzenleme becerileri, sosyal uyum çalışmaları ve rehberlik destekleri, akademik zenginleştirme uygulamaları kadar önemli bir yer tutmaktadır.

Eğitim Ortamları ve Farklılaştırılmış Öğretim

İncelenen çalışmalar, geleneksel ve tek tip öğretim yaklaşımlarının özel yetenekli çocukların öğrenme ihtiyaçlarına yeterince yanıt veremediğini göstermektedir. Standart müfredatın bu çocuklar için yavaş ilerlemesi, akademik sıkılma ve motivasyon kaybına neden olabilmektedir (Subotnik vd., 2011).

Gagne'nin (2003) modeline göre, doğuştan gelen yeteneklerin üstün performansa dönüşebilmesi, uygun eğitim ortamları ve çevresel desteklerle mümkündür. Bu bağlamda farklılaştırılmış öğretim, zenginleştirilmiş programlar ve proje temelli öğrenme yaklaşımları, literatürde etkili eğitim uygulamaları olarak öne çıkmaktadır. Bu uygulamalar, öğrencilerin ilgi alanlarına yönelmesine, derinlemesine öğrenme yaşamasına ve yaratıcılıklarını geliştirmesine olanak tanımaktadır. Özel yetenekli çocukların öğrenme gereksinimlerinin mevcut öğretim yapıları içinde nasıl karşılık bulduğu Tablo 3'te karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Tablo 3. Geleneksel Öğretim ve Farklılaştırılmış Öğretimin Karşılaştırılması

Özellik	Geleneksel Öğretim	Farklılaştırılmış Öğretim
Öğrenme Hızı	Sınıf ortalamasına göre	Öğrenciye göre uyarlanır
İçerik Derinliği	Yüzeysel ve standart	Derinlemesine ve zenginleştirilmiş
Öğrenci Rolü	Pasif alıcı	Aktif keşfeden
Motivasyon Etkisi	Sıkılma riski	İlgi ve katılım artışı

Not: Karşılaştırma, farklılaştırılmış öğretim ve zenginleştirme yaklaşımlarına ilişkin araştırma bulgularından yararlanılarak hazırlanmıştır (Tomlinson, 2014; VanTassel-Baska ve Brown, 2007; Reis ve Renzulli, 2010).

Bu tablo, geleneksel öğretim uygulamaları ile farklılaştırılmış öğretim yaklaşımlarını karşılaştırmalı olarak sunmakta ve özel yetenekli çocukların öğrenme ihtiyaçlarının karşılanmasında neden esnek öğretim düzenlemelerine ihtiyaç duyulduğunu açıklamaktadır. Karşılaştırma incelendiğinde, geleneksel öğretim uygulamalarının özel yetenekli öğrencilerin öğrenme hızına ve bilişsel derinlik gereksinimine yeterince yanıt veremediği görülmektedir. Buna karşılık, farklılaştırılmış öğretim, öğrencinin bireysel potansiyelini ortaya çıkaran bir yapı sunarak çalışmanın eğitsel destek modellerinin gerekliliğine yönelik temel savını desteklemektedir.

Türkiye Bağlamında Bulguların Değerlendirilmesi

Türkiye'de özel yetenekli çocuklara yönelik eğitim uygulamalarının önemli bir bölümünün Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM) aracılığıyla yürütüldüğü görülmektedir. Literatür, bu merkezlerin özel yetenekli çocukların potansiyellerini desteklemede önemli bir işlev üstlendiğini, ancak örgün eğitimle yeterince bütünleşemediğini göstermektedir (Sak, 2014).

Bu durum, özel yetenekli çocukların haftanın büyük bölümünü geçirdikleri örgün eğitim ortamlarında yeterli destek alamamalarına yol açabilmektedir. Bulgular, özel yetenekli çocukların eğitiminde okul, aile ve destekleyici kurumlar arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Aksi hâlde, sunulan eğitsel desteklerin süreklilik kazanması güçleşmektedir. Okul, aile ve destekleyici kurumlar arasında kurulan güçlü işbirliği, özel yetenekli çocukları potansiyelini ortaya çıkarmasında önemli rol oynamaktadır (Sak, Ayas ve Sezerel, 2015; Leana-Taşcılar ve Kanlı, 2014). Türkiye bağlamında sunulan desteklerin genel görünümü Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4. Türkiye’de Özel Yeteneklilere Sunulan Desteklerin Genel Çerçevesi

Destek Türü	Güçlü Yönler	Sınırlılıklar
BİLSEM	Zenginleştirilmiş programlar	Örgün eğitimle sınırlı entegrasyon
Okul İçi Destek	Öğretmen gözlemi	Sistematik uygulama eksikliği
Aile Desteği	Bireysel ilgi	Bilgi eksikliği görülebilir

Not: Tablo, Türkiye’de özel yeteneklilerin eğitimine ilişkin literatür ve resmi raporlar temel alınarak oluşturulmuştur (Sak, 2014; Sak vd., 2015; MEB, 2021).

Tablo 4, Türkiye’de özel yetenekli çocuklara sunulan başlıca destek türlerini güçlü yönleri ve sınırlılıklarıyla birlikte özetlemekte; mevcut uygulamaların geliştirilmesi gereken yönlerine dikkat çekmektedir. Tablo incelendiğinde, destek mekanizmalarının var olmasına rağmen süreklilik, sistematiklik ve örgün eğitimle bütünleşme açısından sınırlılıklar bulunduğu görülmektedir. Bu durum, özel yetenekliliğin yalnızca belirli kurumlara bırakılmayıp okul sistemi genelinde ele alınması gerektiğini ortaya koyarak çalışmanın bütüncül eğitim yaklaşımı vurgusunu güçlendirmektedir.

Bulguların Kuramsal Çerçeve ile İlişkisi

Elde edilen bulgular, çalışmada ele alınan kuramsal yaklaşımları destekler niteliktedir. Renzulli’nin (2005) yaratıcılık ve motivasyon vurgusu ile Gagne’nin (2003) çevresel etmenlere verdiği önem, literatür bulgularıyla örtüşmektedir. Özellikle bilişsel kapasitenin tek başına yeterli olmadığı, uygun öğrenme ortamları ve bireysel ilgi alanlarını destekleyen uygulamalarla birlikte anlam kazandığı yönündeki bulgular, bu iki kuramsal yaklaşımın temel varsayımlarını somut biçimde doğrulamaktadır. Ayrıca Subotnik ve arkadaşlarının (2011) özel yetenekliliği gelişimsel bir süreç olarak ele alan yaklaşımı, çocukların zaman içinde değişen ihtiyaçlarını anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bulguların, özel yetenekli çocukların farklı gelişim dönemlerinde farklı türde bilişsel ve psikososyal desteklere ihtiyaç duyduğunu göstermesi, bu gelişimsel bakış açısını doğrudan desteklemektedir.

Bu doğrultuda, özel yetenekli çocukların eğitiminde tek boyutlu ve sabit yaklaşımlar yerine, esnek, bireyselleştirilmiş ve gelişimsel ihtiyaçlara duyarlı uygulamaların benimsenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuç, kuramsal çerçevede ele alınan çok boyutlu modeller ile literatür bulguları arasında tutarlı bir ilişki kurmakta ve çalışmanın özel yetenekliliği gelişimsel ve eğitsel bir gereksinim alanı olarak ele alma yaklaşımını kuramsal açıdan temellendirmektedir.

Bulguların Genel Değerlendirmesi

Bu bölümde ele alınan bulgular, özel yetenekli çocukların gelişimsel özelliklerinin bilişsel, duygusal ve sosyal boyutlarda farklılaşabildiğini ve bu farklılıkların eğitim süreçlerinde dikkate alınmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Literatür, özel yetenekli çocukların yalnızca ileri düzey akademik kapasiteye sahip bireyler olarak değil, aynı zamanda gelişimsel açıdan özgün gereksinimleri bulunan bir grup olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durum, özel yetenekliliğin yalnızca performans temelli bir üstünlük değil, eğitimsel planlama gerektiren gelişimsel bir farklılık olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Bulgular, kuramsal çerçevede ele alınan çok boyutlu özel yeteneklilik yaklaşımlarını destekler nitelikte olup, bireysel potansiyelin ortaya çıkarılmasında çevresel ve eğitsel etmenlerin belirleyici rolünü göstermektedir. Bu doğrultuda, farklılaştırılmış öğretim uygulamaları, zenginleştirilmiş öğrenme ortamları ve psikososyal destek hizmetleri, özel yetenekli çocukların bütüncül gelişimlerinin desteklenmesinde temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca bulgular, bilişsel destek ile duygusal ve sosyal destek mekanizmalarının birlikte ele alınmadığı durumlarda öğrencilerin potansiyellerini tam olarak ortaya koymakta zorlanabildiğini göstermektedir. Bu sonuç, çalışmanın bütüncül eğitim yaklaşımı vurgusunu güçlendirmektedir.

Elde edilen bulgular, çalışmanın özel yetenekliliği gelişimsel ve eğitsel bir gereksinim alanı olarak ele alma amacını güçlendirmekte ve bir sonraki bölümde sunulan sonuç ve öneriler için kavramsal bir zemin oluşturmaktadır.

Bu bölümde ele alınan bulgular, özel yetenekli çocukların gelişimsel özelliklerinin bilişsel, duygusal ve sosyal boyutlarda farklılaşabildiğini ve bu farklılıkların eğitim süreçlerinde dikkate alınmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Literatür, özel yetenekli çocukların yalnızca ileri düzey akademik kapasiteye sahip bireyler olarak değil, aynı zamanda gelişimsel açıdan özgün gereksinimleri bulunan bir grup olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durum, özel yetenekliliğin yalnızca performans temelli bir üstünlük değil, eğitimsel planlama gerektiren gelişimsel bir farklılık olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Bulgular, kuramsal çerçevede ele alınan çok boyutlu özel yeteneklilik yaklaşımlarını destekler nitelikte olup, bireysel potansiyelin ortaya çıkarılmasında çevresel ve eğitsel etmenlerin belirleyici rolünü göstermektedir. Bu doğrultuda, farklılaştırılmış öğretim uygulamaları, zenginleştirilmiş öğrenme ortamları ve psikososyal destek hizmetleri, özel yetenekli çocukların bütüncül gelişimlerinin desteklenmesinde temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca bulgular, bilişsel destek ile duygusal ve sosyal destek mekanizmalarının birlikte ele alınmadığı durumlarda öğrencilerin potansiyellerini tam olarak ortaya koymakta zorlanabildiğini göstermektedir. Bu sonuç, çalışmanın bütüncül eğitim yaklaşımı vurgusunu güçlendirmektedir.

Elde edilen bulgular, çalışmanın özel yetenekliliği gelişimsel ve eğitsel bir gereksinim alanı olarak ele alma amacını güçlendirmekte ve bir sonraki bölümde sunulan sonuç ve öneriler için kavramsal bir zemin oluşturmaktadır.

Sonuç ve Gelecek Araştırma Önerileri

Bu derleme çalışması, özel yetenekli çocukların yalnızca yüksek akademik performans gösteren bireyler olarak değil, bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim alanlarında özgün özellikler sergileyen bir grup olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. İncelenen literatür, özel yetenekliliğin doğuştan gelen potansiyeller ile çevresel ve eğitsel etmenlerin etkileşimi sonucunda şekillenen dinamik bir yapı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, erken tanı süreçleri ve bireysel farklılıklara duyarlı eğitim yaklaşımları, özel yetenekli çocukların potansiyellerini gerçekleştirilmelerinde temel bir rol oynamaktadır.

Çalışma bulguları, standart eğitim programlarının özel yetenekli çocukların öğrenme hızına, ilgi alanlarına ve bilişsel derinlik ihtiyacına çoğu zaman yeterince yanıt veremediğini göstermektedir. Bu durum, akademik sıkılma, motivasyon kaybı ve zamanla öğrenmeye yönelik olumsuz tutumların gelişmesine yol açabilmektedir. Farklılaştırılmış öğretim, zenginleştirilmiş eğitim programları ve proje temelli öğrenme yaklaşımları ise bu çocukların bilişsel potansiyellerini desteklemenin yanı sıra, yaratıcılık ve görev bağlılıklarını da artıran etkili uygulamalar olarak öne çıkmaktadır. Bu sonuçlar, özel yetenekli çocukların eğitiminde tek tip yaklaşımlar yerine esnek ve bireyselleştirilmiş öğrenme ortamlarının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Özel yetenekli çocukların duygusal ve sosyal gelişim özellikleri dikkate alındığında, bu çocukların eğitim süreçlerinin yalnızca akademik başarı odaklı olarak yapılandırılmasının yeterli olmadığı görülmektedir. Yüksek hassasiyet, yoğun empati ve mükemmeliyetçilik gibi özellikler, uygun rehberlik ve psikososyal destek sağlanmadığında duygusal zorlanmalara yol açabilmektedir. Bu nedenle, rehberlik hizmetleri, aile desteği ve öğretmen farkındalığı, özel yetenekli çocukların sağlıklı gelişim süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmalıdır.

Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde, Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM) özel yetenekli çocukların desteklenmesine yönelik önemli bir işlev üstlenmektedir. Ancak literatür, bu merkezlerde sunulan eğitsel desteklerin örgün eğitimle daha güçlü bir biçimde bütünleştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Okul, aile ve destekleyici kurumlar arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi, sunulan eğitim hizmetlerinin sürekliliğini ve etkililiğini artıracaktır.

Gelecek araştırmalar açısından bakıldığında, özel yetenekli çocukların gelişim süreçlerini uzun vadede izleyen boylamsal çalışmalara duyulan ihtiyaç dikkat çekmektedir. Bu tür çalışmalar, erken tanı ve eğitsel müdahalelerin uzun dönemli etkilerini ortaya koyarak alandaki bilgi birikimini derinleştirebilir. Ayrıca, farklı sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamlarda yetişen özel yetenekli çocukların eğitim deneyimlerini ele alan karşılaştırmalı araştırmaların, eğitim politikalarının geliştirilmesine katkı sunması beklenmektedir.

Bunun yanı sıra, aile, öğretmen ve rehberlik hizmetlerinin özel yetenekli çocukların gelişimindeki rollerini bütüncül bir yaklaşımla ele alan nitel ve karma yöntemli araştırmaların artırılması önerilmektedir. Türkiye’de yürütülecek uygulama temelli çalışmaların, mevcut eğitim modellerinin güçlü ve geliştirilmesi gereken yönlerini ortaya koyarak bilimsel bilginin uygulamaya aktarılmasını kolaylaştıracağı öngörülmektedir. Bu doğrultuda, gelecekte yapılacak çalışmaların, özel yetenekli çocuklara yönelik eğitim uygulamalarının niteliğini artırmada önemli bir rehber işlevi göreceği düşünülmektedir.

Referanslar

- Ataman, A. (2012). Üstün zekâlılar ve üstün yetenekliler. *Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu*, 16–28.
- Bildiren, A. (2018). *Üstün yetenekli çocuklar*. Pegem Akademi.
- Clark, B. (2013). *Growing up gifted: Developing the potential of children at home and at school* (8. baskı). Pearson.
- Dağlıoğlu, H. E. (2010). Üstün yetenekli öğrencilerin eğitiminde öğretmen yeterlikleri ve özellikleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(186), 72–84.
- Gagne, F. (2003). Transforming gifts into talents: The DMGT as a developmental theory. N. Colangelo & G. A. Davis (Ed.), *Handbook of gifted education* içinde (3. baskı, ss. 60–74). Pearson Education.
- Gardner, H. (2010). *Çoklu zekâ kuramı zihin çerçeveleri* (E. Kılıç, Çev.). Alfa Basım.
- Leana-Taşcılar, M. Z. (2016). Üstün yetenekli ve normal öğrencilerin planlama becerileriyle ilgili deneysel bir araştırma. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 6(2), 54–69.
- Leana-Taşcılar, M. Z., & Kanlı, E. (2014). Mükemmeliyetçilik ve özsaygı üzerine araştırma, yetenekli ve ortalama öğrencilerin puanları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (JFES)*, 47(2), 1–20.
- McClain, M. C., & Pfeiffer, S. I. (2012). Identification of gifted students in the United States today: A look at state definitions, policies, and practices. *Journal of Applied School Psychology*, 28(1), 59–88.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2021). *Bilim ve sanat merkezleri yönergesi*. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_11/19152227_milliegitimbakanligibi_limvesanatmerkezleriyonergesiveekleri.pdf.
- Mönks, F. J., & Katzko, M. W. (2005). Giftedness and gifted education. R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Ed.), *Conceptions of giftedness* içinde (2. baskı, ss. 187–200). Cambridge University Press.
- Neihart, M., Reis, S. M., Robinson, N. M., & Moon, S. M. (2016). *The social and emotional development of gifted children* (2. baskı). Prufrock Press.
- Reis, S. M., & Renzulli, J. S. (2010). Is there still a need for gifted education? *Learning and Individual Differences*, 20(4), 308–317.
- Renzulli, J. S. (2005). The three-ring conception of giftedness: A developmental model for promoting creative productivity. R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Ed.), *Conceptions of giftedness* içinde (2. baskı). Cambridge University Press.
- Sak, U. (2010). *Üstün zekâlılar özellikleri tanılanmaları eğitimleri*. Maya Akademi.

- Sak, U., Ayas, M. B., Sezerel, B. B., Öpengin, E., Özdemir, N. N., & Gürbüz, S. D. (2015). Türkiye'de üstün yeteneklilerin eğitiminin eleştirel bir değerlendirmesi. *Talent*, 5(2), 110–132.
- Saranlı, A. G. (2017). Eş zamanlı olmayan gelişimin üstün yetenekli çocuklardaki görünümü üzerine bir örnek olay çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(01), 89–108.
- Silverman, L. K. (2013). *Giftedness 101*. Springer Publishing.
- Sternberg, R. J. (1985). *Beyond IQ: A triarchic theory of human intelligence*. Cambridge University Press.
- Subotnik, R. F., Olszewski-Kubilius, P., & Worrell, F. C. (2011). Rethinking giftedness and gifted education. *Psychological Science in the Public Interest*, 12(1), 3–54.
- Tannenbaum, A. J. (2003). Nature and nurture of giftedness. N. Colangelo & G. A. Davis (Ed.), *Handbook of gifted education* içinde (3. baskı, ss. 45–59). Allyn & Bacon.
- Tomlinson, C. A. (2014). *The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners* (2. baskı). ASCD.
- VanTassel-Baska, J., & Brown, E. F. (2007). Toward best practice: An analysis of the efficacy of curriculum models in gifted education. *Gifted Child Quarterly*, 51(4), 342–358.